

Ex situ természet- és denevérvédelem a világ állatkertjeiben

Molnár Zoltán – Molnár Viktor

Ex situ protection of animal species especially bats in zoos

The mission of modern zoos is the education, the conservation, the research and the recreation. More than 600 million people visit zoos all over the world every year. Coordinating the ex-situ breeding programs IUDZG is contribute to protect and resettle endangered species – including such vulnerable ones as Rodriguez flying fox. The flagship species are able to mobilize the conscience of hundred-millions for protection of natural habitats. This gives the hope to us that we will be able to repatriate these animals into their natural habitats and protect them in in-situ circumstances in the future.

Az állatkertek tradicionális feladatai – oktatás, természetvédelem, kutatás, kikapcsolódás –, illetve ezek egymáshoz viszonyított súlya, részaránya folyamatosan változik.

A XX. század elején ezen intézmények elsősorban a látogatók szórakoztatására menaszériaszerű kifutókban mutattak be vadállatokat, „bestiákat”. Ebben az időben mind a természet, mind a természeti erőforrásokat kimeríthetetlennek tekintették, és számos állatfaj vadon befogott példányait hurcolták állatkertekbe, ahol szerencsés esetben évekig szolgálták az emberek kíváncsiságának kielégítését. Kevésbé sikeres helyzetben az egyed hamarosan elpusztult, és újabb példány beszerzésére nyílt igény. Az állatkertek ekkortájt – bár nem számottevő mértékben – a vadászat és az ember természetátalakító tevékenysége mellett maguk is hozzájárultak egyes fajok szabad természetben való meggritkulásához.

Mára ez jelentős mértékben megváltozott. A mai, modern állatkertek létjogosultsága oktatás és természetvédelmi szerepvállalás nélkül erősen megkérdőjelezhető lenne. A világ állatkertjei évente több, mint 600 millió látogatót fogadnak, és jelentős a média-nyilvánosságuk. Környezettudatos gondolkodásra nevelésre és természetvédelmi információk átadására így kitűnően alkalmasak, s ezt ma már tudatosan fel is vállalják.

Az állatkertek másik feladata, mely az utóbbi években egyre hangsúlyosabb pozíciót tölt be életükben: a természetvédelem. Az állatkertek működésük során segíthetik a vadon élő állat- és növényfajok védelmét in situ és ex situ módszerekkel. A hagyományos modellek és elképzelések szerint az ex situ

módszerek kapcsolódnak inkább az állatkertekhez, de egyre gyakoribb, hogy az itt megtermelt szellemi és anyagi tőke direkt módon vándorol vissza a terepen folyó kutatások, védelmi intézkedések támogatására. A legnagyobb lehetőségekkel rendelkező kertek esőerdő részleteket telepítenek, terepi fajvédelmi programokat szponzorálnak. Jelentősnek mondható az állatkertek által szervezett kampányok hatása mind ismeretterjesztés, mind adománygyűjtés szempontjából is. Az eddig lefutott Dzsungelhús, Atlanti Esőerdők Védelme és Tigris kampányok egyre növekvő bevétele mind a terepi munkát támogatja.

Fontosak az állatkertekben megszerzett szakmai tapasztalatok is, hiszen olyan ismeretek birtokába kerülnek a szakemberek, melyek máshol, máshogyan nem szerezhetőek meg. Az emberiség számának folyamatos és gyors ütemű gyarapodásával egyre csökkennek az érintetlen természeti területek. Bár ezt felismerve védett övezeteket, nemzeti parkokat hozunk létre, ökológiai folyosókat alakítunk ki vagy őrzünk meg, gyakran be kell avatkoznunk, kezelési terveket kell megvalósítanunk a további fennmaradás érdekében. Ezek során válnak hasznossá az ex situ körülmények között megszerzett tapasztalatok, hiszen ugyanúgy a kis-populáció menedzsment eszközrendszereit kell használnunk ezen feldarabolódott, fragmentálódott „kvázi zoo”-k esetében, mint az állatkerti tenyésztési programok során. Mindezek jelentős múltra tekintenek vissza.

1980-ban jelent meg az IUCN, a UNEP és a WWF kiadásában a „Természetvédelmi Világstratégia”. E kiadvány és más ilyen jellegű egyezmények, mint a „Biodiverzitás Egyez-

mény” vagy a „Vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény” mind a vadon élő fajok, hangsúlyosan a kipusztulással veszélyeztetettek és a természetes ökoszisztémák védelmét, az ezekhez kapcsolódó tudományos ismeretterjesztést és a köz- és politikai élet figyelmének felkeltését tűzték ki célul.

Az IUDZG – az Állatkerti Világszövetség – és az IUCN/SSC Fogságban-tenyésztési Munkacsoportjának – CBSG – kezdeményezésével megszületett „Az Állatkertek Természet-megőrzési Világstratégiája” az állatkertek ilyen irányú céljaival foglalkozik, hangsúlyosan az oktatás-nevelés és a fogságban tenyésztés problematikájával. Az állatkertek legfeljebb 1000-2000 állatfaj hosszabb távú fennmaradását képesek biztosítani a hagyományos módszerekkel, de figyelemfelkeltő szerepük ezen jóval túlmutat. Az ex situ körülmények között tartott fajok ugyanakkor élőhelyük „zászlósfajáivá” válnak, a közönség rajtuk keresztül ismeri meg élőhelyüket és az azt veszélyeztető tényezőket.

Az IUDZG különböző szervezetein keresztül minden kontinensen folynak fajvédelmi programok. Az adatok nyilvántartására az ISIS (Nemzetközi Faj Információs Rendszer) illetve az ARKS (Állat Nyilvántartó Rendszer) szolgálnak.

Az európai állatkertek fajvédelmi szempontból két kiemelt kategóriában foglalkozik az állatokkal: az EEP (Veszélyeztetett Fajok Európai Programja) és az ESB (Európai Törzskönyv) hivatott a szervezett tenyésztési programokat koordinálni. Mindkét csoport esetében nemzetközi törzskönyv került

felállításra, mely biztosítja a genetikai változatosság fennmaradását.

Denevérek vonatkozásában a fent említett állatkerti szövetségek mellett két nagy szervezet működik együtt a veszélyeztetett fajok megmentésében, a Durrell Wildlife Preservation Trust és a Lube Foundation. E szervezetek tevékenységének köszönhetően számos, a kihalás szélére sodródott faj került megmentésre, sok esetben pedig megerősítésre, hiszen a beavatkozások időben megkezdődtek. Sikertörténetnek mondható a rodrigez repülőkutya (*Pteropus rodricensis*) állományának fenntartása és visszatelepítése, de számos más ritka faj szaporítása és fogságban tartása vált mára megoldottá. Állatkerti körülmények között és módszerekkel így biztosítható egy genetikai biztonsági tartalék, mely felhasználható a szűk elterjedési területtel rendelkező, sokszor sziget-endemikus fajok megőrzésére.

Az ex situ fajmegőrzés le kell, hogy küzdje a kis- és alpopulációkból adódó beltenyésztéses leromlás és a természetes környezettől való elszakadás problémáját. Az élőhely rekonstrukció után genetikai és állat-egészségügyi ellenőrzés mellett történhet csak visszatelepítés, hiszen az állatkerti állatok maguk is vihetnek a szabadba súlyos és végzetes betegségeket, de lehetnek immunológiai szempontból akár banális kórokozókra nézve is sterilek. Mindezek ellenére a hawaii lúd, a kaliforniai kondor, a rodrigez repülőkutya, az európai bölény, az arab bejza, a Przewalski ló és társaik példája azt mutatja, hogy a nemzetközi összefogással fémjelzett törekvések célt érhetnek.